

Helhedsorienteret undervisning

– Inspiration til at planlægge og gennemføre
Helhedsorienteret undervisning

UNDERVISNINGS
MINISTERIET
STYRELSEN FOR
UNDERVISNING OG KVALITET

FASTHOLDELSES
TASKFORCE

Helhedsorienteret undervisning

– Inspiration til at planlægge og gennemføre Helhedsorienteret undervisning

Redaktion:

Erik Findalen, FastholdelsesTaskforce
Kristine Hecksher, FastholdelsesTaskforce
Emilie Normark Sørensen, FastholdelsesTaskforce
Preben Holm, FastholdelsesTaskforce
Svend Erik Sørensen, FastholdelsesTaskforce

Redigering af tekst og korrektur:

Trine Frederiksen, journalist, KOMMPAGNIET

Design og layout:

Presse- og Kommunikationssekretariatet,
Undervisningsministeriet

Tegning:

Niels Roland

Fotos:

Ulrik Jantzen, Das Büro
Christina Andersen, EUC Sjælland
Michael Edsen-Johansen, Kold College
Pernille Munthe Dahl, Selandia

Oplag: 1000

Tryk: GP-Tryk A/S

ISBN:

Trykt publikation: 978-87-603-3137-4

Web-publikation: 978-87-603-3136-7

Dette hæfte kan downloades på www.fahot.dk eller
www.emu.dk

Udgivet af FastholdelsesTaskforce

© Undervisningsministeriet, 2017

Indhold

Forord	4
Introduktion	6
Baggrund	6
Formål og idé	7
Teoretisk baggrund	8
Helhedsorienteret undervisning i praksis	12
Sådan kan du planlægge Helhedsorienteret undervisning	12
Elevens forudsætninger	15
At afdække generelle ressourcer	15
At afdække faglig viden og færdigheder	16
At planlægge Helhedsorienteret undervisning	17
Tværfagligt teamsamarbejde	20
Rammer for helhedsorienteret samarbejde i teams	21
Eksempler fra praksis	24
EUC Sjælland	25
Kold College	28
Selandia	30
SOSU Fyn	32
Knord	34
Perspektiver	37
Litteratur og henvisninger	41
Bidragydere til hæftet	42

Forord

Med dette hæfte vil FastholdelsesTaskforce informere og udbrede kendskabet til de metoder og værktøjer, der ligger i begrebet 'Helhedsorienteret undervisning'. Det er målet, at de værktøjer og metoder, som er blevet brugt på samarbejdsskolerne, kan være med til at inspirere og give andre erhvervsskoler indsigt og mod til at afprøve elementerne i deres undervisning.

Hæftet belyser det teoretiske og metodiske grundlag for Helhedsorienteret undervisning, og det giver desuden en række eksempler på, hvordan elementerne er blevet brugt på konkrete skoler.

I perioden 2013 til 2016 har FastholdelsesTaskforce haft et samarbejde med 47 erhvervsskoler i Danmark. Målet har været at styrke udsatte unges mulighed for at gennemføre en erhvervsuddannelse.

DE PÆDAGOGISKE VÆRKTØJER I DEN SAMLEDE INDSATS:

- Motivationspædagogik (Primært for undervisere)
- Helhedsorienteret undervisning (Primært for undervisere)
- Progressiv læring (Primært for undervisere)
- Den sproglige dimension (Primært for undervisere)
- Pædagogisk ledelse (Primært for ledere)

Alle skolerne har i tæt samarbejde med FastholdelsesTaskforce implementeret mindst ét af de ovenstående pædagogiske værktøjer gennem et kompetenceudviklingsforløb for undervisere og ledere. Formålet har været, at underviserne får ny viden om metoder og redskaber, og at de bliver trykke ved at bruge dem, når de skal tilrettelægge og gennemføre undervisningen. Et andet væsentligt element i den samlede indsats har været at styrke elevernes motivation og involvering i læringssituationen.

FastholdelsesTaskforce er et landsdækkende satspuljefinansieret initiativ, der blev etableret i 2013 af Undervisningsministeriet. Der er tale om et udgående konsulentteam, som er tilknyttet Styrelsen for Undervisning og Kvalitet. Formålet med konsulentteamet er at støtte og motivere unge, som har udfordringer med at gennemføre en erhvervsfaglig uddannelse.

I forhold til Helhedsorienteret undervisning har erhvervsuddannelsesreformen fra 2015 yderligere betonet, at helhedsorientering er et obligatorisk element, når undervisning tilrettelægges og gennemføres på erhvervsuddannelserne, herunder på grundforløbet. Derfor kan erfaringerne fra dette hæfte have generel interesse for alle ledere og undervisere, der er tilknyttet grundforløbene.

Med dette hæfte ønsker vi at give læseren et inspirerende indblik i, hvordan erhvervsskoler i praksis kan arbejde med Helhedsorienteret undervisning til gavn for eleverne.

FastholdelsesTaskforce takker alle, der har bidraget til dette hæfte.

København, maj 2017

Helga Bojesen

Teamleder

Introduktion

Baggrund

Helhedsorienteret undervisning udspringer som pædagogisk redskab fra Fastholdelseskaravanen, hvor der i årene 2008-2012 blev udviklet og afprøvet en række pædagogiske metoder på erhvervsskolerne. En af metoderne blev kaldt 'Helhedsorienteret undervisning', og blev skabt i samarbejde med pædagogiske eksperter og undervisere fra en række erhvervsskoler.

Helhedsorienteret undervisning, og den tilhørende kompetenceudvikling, blev udvalgt, som et af de pædagogiske værktøjer, Undervisningsministeriet ønskede at implementere. 14 erhvervsskoler har i perioden 2013-2016 deltaget i samarbejdet med leverandørerne af kompetenceudvikling: konsortiet Attractor (en del af Mannaz) og Nationalt Center for Erhvervspædagogik (NCE).

Kompetenceforløbene for undervisere bestod af:

- fire seminarer med fokus på, hvordan Helhedsorienteret undervisning kan tænkes og organiseres
- træning i praksis mellem seminarer, hvor underviserne blev observeret i undervisningen og fik feedback
- kollegial sparring, hvor underviserne blev trænet i at give og modtage kollegial sparring.
- møder på tværs af skolerne, hvor der blev fokuseret på videndeling, implementering og forankring

Under hele kompetenceudviklingen, og den praktiske implementering af det lærte, har der været en løbende og tæt dialog mellem skoler, leverandører og FastholdelsesTaskforce.

Arbejdet med Helhedsorienteret undervisning har fundet sted både på grundforløbshold før erhvervsuddannelsesreformen fra 2015 og efter reformen på grundforløb 1. del og grundforløb 2. del. Erfaringerne viser, at den helhedsorienterede undervisning egner sig til begge grundforløb.

Formål og idé

Metoderne i Helhedsorienteret undervisning støtter en undervisningsform, som skaber mening for eleverne. Den centrale tankegang i Helhedsorienteret undervisning er, at elever lærer bedst, når de kan se meningen med det, de skal lære.

I FastholdelsesTaskforce har vi erfaret, at en del af de elever, der har udfordringer med at gennemføre en erhvervsuddannelse, har haft mindre gode oplevelser med de almene fag i grundskolen. Udviklingsarbejdet i Fastholdelseskaravanens indsatser viste, at disse elever klarer sig bedre, når det almenfaglige og fagfaglige sammentænkes og undervisningen gennemføres helhedsorienteret.

Formålet med Helhedsorienteret undervisning er at engagere og motivere de elever, der har udfordringer med at gennemføre en erhvervsuddannelse. Målet for samarbejdet med skolerne er, at eleven kan gennemføre deres uddannelse.

Det handler om at give underviserne bedre redskaber til at:

- tilrettelægge en praksisnær og helhedsorienteret undervisning
- tage udgangspunkt i den enkelte elevs reelle kompetencer
- integrere erhvervsfag og grundfag med de uddannelsesspecifikke fag

Teamsamarbejde og pædagogisk ledelse er vigtige elementer i den helhedsorienterede undervisning, fordi det kræver rammer, hvor teamet kan mødes og planlægge undervisning sammen. Derfor kan du i dette hæfte også få inspiration til, hvordan du, dine kolleger og ledelse kan arbejde med

at skabe et miljø på jeres skole, som styrker den helhedsorienterede undervisningsform og planlægningen af den.

Et andet vigtigt element i den helhedsorienterede undervisning er, at eleverne kender og forstår de delmål, der skal læres på vejen hen mod en større helhed, så alle elementer, der indgår i forløbet, giver mening for eleven. For selvom det virker motiverende for eleverne at kende slutmålet, og dermed en større helhed, så motiveres de fleste elever af, at de opnår delmålene løbende, og at delmålene tilsammen danner det endelige mål. Derfor er det også vigtigt at give god mulighed for succesoplevelser undervejs.

I hæftet her kan du desuden få inspiration til, hvordan du afdækker den enkelte elevs ressourcer og dermed også, hvordan du kan differentiere undervisningen.

Materialet er udviklet i et samarbejde mellem FastholdelsesTaskforce, Attractor (en del af Mannaz) og Nationalt Center for Erhvervspædagogik (NCE).

DEFINITION AF HELHEDSORIENTERET UNDERVISNING

Helhedsorienteret undervisning forstås som en undervisningsform, hvor flere fag tænkes sammen og integreres i helheder, der ud fra en professionsfaglig forståelse virker meningsfulde for eleven. Disse helheder kan for eksempel bestå af temaer eller projekter, hvor der indgår undervisningsmål fra flere fag.

Helhederne har en tydelig sammenhæng med det erhverv, som eleven er i gang med at lære, hvor undervisningen samtidig tilrettelægges ud fra den enkelte elevs realkompetencer. Udvalgte undervisningsmål fra grundfag og erhvervsfag integreres så vidt det er muligt i de uddannelsesspecifikke fag.

Helhedsorienteret undervisning vil typisk være forløb, som er organiseret i temaer, cases eller projekter. Omdrejningspunktet kan være noget konkret som fx at bygge

et legehuse, organisere et modeshow eller lave en avis. Det kan også være overordnede temaer som fx er knyttet til en bestemt virksomhed, en butik, et værksted eller plejecenter.

Definitionen af Helhedsorienteret undervisning i dette hæfte er udformet på baggrund af det arbejde, der er gennemført af Fastholdelseskaravanen, som nu varetages af FastholdelsesTaskforcen. Definitionen er derfor ikke identisk med den definition, der er i Undervisningsministeriets publikation "Pædagogiske principper – Inspirationsmateriale til erhvervsskolerne" (Undervisningsministeriet 2016), men bygger på samme overordnede forståelse. FastholdelsesTaskforcens pædagogiske principper indeholder tre didaktiske elementer, nemlig tværfaglighed, differentiering og helhedsorientering.

Teoretisk baggrund

Helhedsorienteret undervisning er en bred ramme, der sætter fokus på det meningskabende og det praksisnære, så eleverne oplever sammenhæng mellem det alment faglige og erhvervsfaglige.

Pædagogisk og didaktisk er der derfor ikke én "rigtig" metode, som skal bruges i en helhedsorienteret undervisning. Der er i højere grad tale om en metode til at tilrettelægge undervisningen med et særligt blik for, hvad der skaber mening for eleven, og hvordan undervisningen kan tage udgangs-

punkt i den enkelte elevs ressourcer. I den konkrete undervisning vil det være forskelligt hvilken pædagogisk metodik, der egner sig bedst til at opnå dette. Det afhænger både af målgruppen og det emne, der undervises i. Nogle elever har gavn af, at undervisningen tilrettelægges problembaseret, mens andre elever har brug for mere støtte i undervisningen undervejs.

Dette hæfte giver inspiration til, hvordan man kan tilrettelægge og gennemføre en helhedsorienteret undervisning ved at sætte fokus på nogle spørgsmål, som er vigtige at overveje i denne proces.

HÆFTET KAN INSPIRERE TIL, HVORDAN DU OG DINE KOLLEGER KAN HÅNDBERE SPØRGSMÅLENE:

- Hvordan afdækker vi den enkelte elevs ressourcer?
- Hvordan planlægger og organiserer vi Helhedsorienteret undervisning?
- Hvordan tilrettelægger og gennemfører vi en differentieret undervisning?
- Hvordan kan vi opbygge et tæt tværfagligt samarbejde?
- Hvordan sikrer den pædagogiske ledelse rammerne for helhedsorienteret teamsamarbejde?

I udviklingen af materialet er der hentet inspiration i forskningsresultater fra forskellige områder. Bl.a. fra Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning¹ omkring undervisernes væsentligste kompetencer og fra Danmarks Evaluerings institut (EVA) om differentieret undervisning.

Undervisernes samarbejde med eleverne tager afsæt i et anerkendende ressourcensyn. Der fokuseres på elevernes styrker, og på hvordan undervisningen kan tilrettelægges, så styrkerne bruges så meget som muligt i læringen. Udgangspunktet er, at mennesker vokser bedst i et felt af anerkendelse.

¹ Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning indsamler, analyserer og distribuerer resultater fra uddannelsesforskning relateret til bl.a. ungdomsuddannelserne (DPU).

At få den helhedsorienterede undervisning til at lykkes kræver, at samarbejdet underviserne imellem og mellem undervisere og ledelse koordineres i relation til hinanden². Fx er teamenes nysgerrighed i relation til, hvordan fagenes mål kan spille sammen i undervisningstemaer, der giver mening for eleverne, essentiel. Ligesom teamenes fælles læring gennem kollegial observation og feedback (kollegial sparring) er afgørende.

Ledelsen spiller en vigtig rolle i forhold til at skabe rammer, der sikrer, at underviserne i teamet kan mødes. Det er des-

uden vigtigt, at ledelsen viser, at der er løbende opbakning til at tilrettelægge og gennemføre den helhedsorienterede undervisning.

Begge dele har betydning for undervisningens kvalitet og undervisernes trivsel, og ikke mindst elevernes læringsmæssige udbytte af undervisningen.

Til sidst i hæftet er der links og kildehenvisninger, hvis du er interesseret i at vide mere om det teoretiske afsæt.

² Tænkningen om relationel koordinering er udviklet af Jody Hoffer Gittel, som er professor i ledelse på Brandeis University, Massachusetts. Hendes forskning undersøger, hvordan frontlinjemedarbejdere bidrager til kvalitet og effektivitet gennem koordination med hinanden, deres "kunder" og deres ledere, og hvordan organisatoriske strukturer kan understøtte denne relationelle koordinering. Hendes forskning godtgør, at den samlede indsats mest effektivt koordineres gennem relationer, fælles mål, fælles viden og gensidig respekt, støttet af hyppig, rettidig, præcis og anerkendende kommunikation (læs mere om tænkningen i Moltke & Graff 2014, kapitel 8-12 (inspireret af Jody Hoffer Gittel)).

Helhedsorienteret undervisning i praksis

Sådan kan du planlægge helhedsorienteret undervisning

De skoler, der har deltaget i planlægning af helhedsorienterede undervisningsforløb, lægger særlig vægt på værdien i at involvere teamets forskellige kompetencer i et professionelt læringsfællesskab.

Helhedsorienteret undervisning kan tilrettelægges på forskellige måder i grundforløbet. Der vil ofte være behov for, at visse elementer i et fags undervisningsmål præsenteres i det enkelte fag (monofagligt), mens andre dele tilrettelægges på tværs af fag (tværfagligt).

For at kunne beslutte, hvordan det helhedsorienterede forløb kan tilrettelægges bedst muligt, er det vigtigt, at man som team skaber sig et overblik over, hvilke undervisningsmål, der skal indfries gennem et helhedsorienteret forløb,

og hvilke didaktiske og praktiske overvejelser, der er vigtige at have med i planlægningen. Et overordnet fokus bør være på elevens oplevelse af helheder gennem forløbet, så den kan danne en rød tråd, når et helhedsorienteret forløb skal planlægges.

Du kan bruge følgende trin, når et forløb skal planlægges og gennemføres:

1. Vælg tema og målgruppe
2. Afstem ressourcer
3. Organiser undervisningen
4. Planlæg aktiviteterne
5. Tilpas læringsmiljøet
6. Mål effekt og resultater

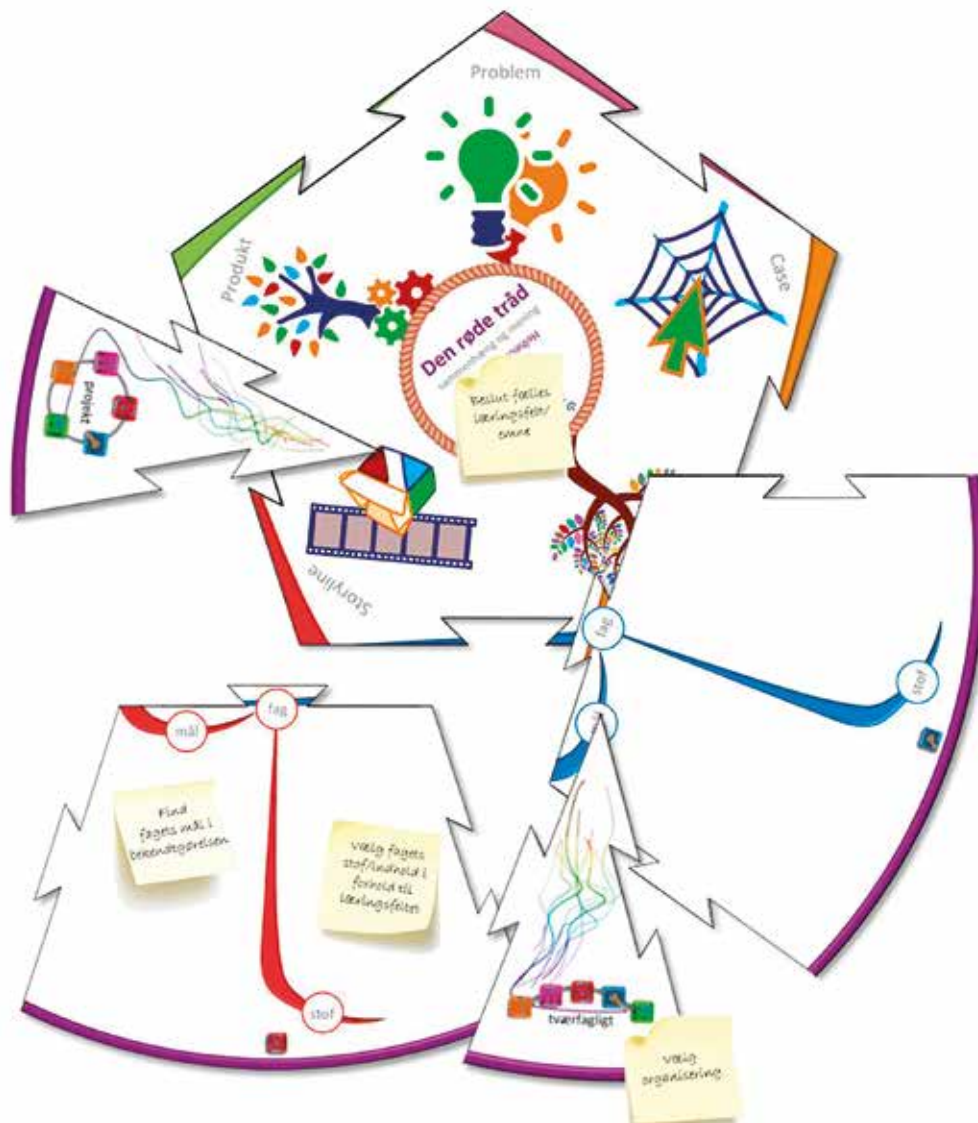
EKSEMPEL PÅ EN PLANLÆGNINGSPROCES – ”DEN RØDE TRÅD”

Den pædagogiske leder laver sammen med teamet en dagsorden for et møde, hvor der afsættes tilpas med tid til, at et forløb, der varer fire uger kan tilrettelægges. I tilknytning til dagsordenen er der lavet et skema, hvor den enkelte faglærer inden mødet kan notere de kompetencemål, færdigheds- og vidensmål, som han eller hun ønsker skal indgå i forløbet.

På mødet afstemmes først målene, og underviserne finder frem til hvilke overlappende mål, der med fordel kan

indgå i den samme undervisningsaktivitet. Når målene er bearbejdet, laver den enkelte fagansvarlige forslag til undervisningsaktiviteter. Aktiviteterne koordineres derefter i fællesskab og indarbejdes i en fælles lektionsplan, hvor feedback til eleverne også er tænkt ind. Lektionsplanen danner grundlag for en undervisningsplan, der kan placeres på fælles fildelings-drev, så alle undervisere løbende kan notere den individuelle forberedelse, status på undervisning og anden vigtig information underviserne imellem.

Den røde tråd

FastholdelsesTaskforce har udviklet redskabet "Den røde tråd", som kan understøtte planlægningen af den helhedsorienterede undervisning. "Den røde tråd" kan downloades på www.fahot.dk/materialer.

SÅDAN KAN ET HELHEDSORIENTERET UNDERVISNINGSFORLØB TILRETTELÆGGES

1. Vælg tema og målgruppe

Under forberedelsen til temaet involverer underviseren eleverne og får kendskab til deres ressourcer og forudsætninger.

2. Formulér undervisnings- og læringsmål

Ud fra kompetencemålene i grundfag, erhvervsfag eller uddannelsesspecifikke fag formuleres de undervisningsmål (kompetence, videns- og færdigheds mål), som kan opnås gennem det valgte tema.

3. Afstem ressourcer

I vælger undervisningsmateriale, og der afsættes ressourcer til undervisningen. Det er også her, der tages stilling til om undervisningen skal foregå i samarbejde med en virksomhed, og hvordan undervisningsaktiviteterne disponeres i forhold til lektionsplanen.

4. Organisér undervisningen

Underviserne aftaler, hvordan eleverne skal samarbejde omkring læringen samtidigt med, at det fysiske læringsmiljø indrettes i undervisningslokalet, i værkstedet eller i en tilknyttet virksomhed. Når undervisningen tilrettelægges skal det især i starten på et nyt tema overvejes: Hvordan der skal bygges på elevernes motivation, og hvordan eleverne kan blive godt sat ind i temaet, så helheden bliver tydelig for den enkelte elev.

5. Planlæg aktiviteterne

Teamet planlægger aktiviteterne ud fra deres erfaringer med undervisning, der virker. Tænk elevernes forudsætninger ind her og inddrag deres viden og færdigheder, hvor det er aktuelt.

6. Tilpas læringsmiljøet

Her skal det overvejes, hvordan underviseren vil lede læreprocesserne for holdet og for den enkelte elev. Det er især indledningen og overgangen mellem de forskellige aktiviteter, der er afgørende for elevens udbytte af undervisningen. Det er her underviserne aftaler deres samspil med og involvering af eleverne, om de fx er enige om at stille spørgsmål til eleverne og lade dem arbejde undersøgende, eller om de skal trænes i gøre noget på en bestemt måde.

7. Mål, effekt og resultater

Det har en motiverende effekt hos eleverne, når de kender målene og løbende forholder sig til, hvordan de har opfyldt målene. Der findes mange måder eleverne kan dokumentere, at de har opfyldt deres mål. Eleverne kan fx indtale deres egen vurdering på en lille videooptagelse på mobiltelefonen, hvor de eventuelt også kan vise et konkret produkt af undervisningen. Vigtigt er det dog i evalueringssammenhæng, at underviserne har gjort det muligt for eleverne at identificere, hvilke mål de opfylder undervejs i tilrettelæggelse og start på undervisningen.

Elevens forudsætninger

I dette afsnit kommer vi ind på, hvordan underviserteamet kan tage afsæt i den enkelte elevs forudsætninger og ressourcer, når den helhedsorienterede undervisning skal tilrettelægges³. Vores erfaringer viser, at det er en vigtig forudsætning for, at underviserteamet kan opbygge et læringsmiljø, der er tilpasset elevmålgruppen.

Ved at indrette læringsmiljøet på måder, der gør det muligt for eleverne at udfolde deres styrker, kan man opnå store fordele fx i form af større motivation og mere ansvarlighed hos eleverne⁴. Af samme årsag er det vigtigt at kende elevernes faglige forudsætninger i forhold til fagenes kompetencemål.

Generelt har underviserteamet på grundforløbene adgang til nogle grundlæggende informationer om den enkelte elevs

forudsætninger. På grundforløb 1. del vil der være adgang til såvel karakterer som undervisningsplaner fra Grundskolen. På grundforløb 2. del skal den enkelte skole gennemføre en realkompetencevurdering af eleverne.

Vurdering af realkompetencen er forskelligt udformet på de enkelte skoler men altid relevant at kende for underviserne.

De informationer, som underviserteamet har adgang til gennem realkompetencevurderingen eller undervisningsplaner fra grundskolen, kan med fordel suppleres med korte øvelser, der afdækker elevens ressourcer.

Man kan dele elevens ressourcer op i generelle ressourcer og mere faglige ressourcer.

At afdække generelle ressourcer

De generelle ressourcer eller styrker kan afdækkes gennem værktøjer fra 'Multiple Intelligenser' og læringsstile⁵.

Arbejdet med elevernes styrker tager afsæt i psykolog Martin Seligmans forskning indenfor positiv psykologi.

Forskningens væsentligste resultater peger på, at:

- når mennesker bruger deres styrker, så optimeres deres trivsel, og de udvikler deres selvværd
- mennesker opbygger robusthed og selvbevidsthed, der sætter dem i stand til at fungere bedre socialt, når undervisningen er styrkebaseret
- en styrkebaseret tilgang også er en metode til at udvikle tolerance for forskellighed og se sig selv og andre i et ressourceperspektiv

³ Underviseren skaber gennem differentiering mulighed for at tilgodese den enkelte elev. Differentierede forløb skal åbne op for, at eleverne kan arbejde på forskellige niveauer under samme helhedsorienterede forløb.

⁴ Se fx praksiseksemplet fra Selandia, hvor eleverne opbygger butikstande på skolen med inspiration fra lokale butikskæder.

⁵ Læs mere om, hvordan du kan arbejde med læringsstile og elevens styrker i FastholdelsesTaskforcens hæfte om Motivationspædagogik (FastholdelsesTaskforce 2016:24).

At afdække faglig viden og færdigheder

Før underviserteamet tager fat på et nyt helhedsorienteret forløb, er det vigtigt at få kendskab til elevernes faglige viden og færdigheder i forhold til det eller de emner, der skal arbejdes med.

Vi foreslår to indledende aktiviteter, hvor elevernes faglige viden og færdigheder kommer frem gennem forskellige øvelser (jf. fx nedenstående bokse "Planlagte spørgsmål" eller "Begrebsstafet").

PLANLAGTE SPØRGSMÅL

Underviseren har forberedt en række spørgsmål, der refererer til kompetencerne i det tema eller projekt, holdet skal i gang med. Fx kan underviser spørge: "Hvad ved I om at bygge et legehus eller organisere et modeshow?".

Underviseren opnår på den baggrund viden om, hvilket indhold der er relevant for en specifik gruppe af elever, hvis der fx skal arbejdes med at differentiere undervisningen og inddrage eleverne i emner, de ved noget om.

BEGREBSSTAFET

Sådan laver du en begrebsstafet:

- Eleverne opdeles i grupper på fx fire elever, som hver får et A3-ark med de begreber og færdigheder, som underviseren ønsker at afdække forudsætninger for, typisk to til tre emner
- Grupperne stiller sig klar til stafet lidt væk fra deres planche
- Eleverne i grupperne skiftes til at løbe hen til planchen og skrive et ord eller begreb, som de kender til om et af emnerne
- Underviseren kan evt. lave øvelsen til en konkurrence, hvor grupperne får ét point for hvert begreb, som kan godkendes, og underviseren kårer til sidst en vinder
- Herefter går tre af eleverne fra hver gruppe på opdagelse hos de andre grupper, mens én elev bliver tilbage og svarer på spørgsmål fra de elever, som kommer for at blive inspireret
- Efterfølgende opdaterer hver gruppe deres egen planche med de nye ideer, de har fået fra de andre grupper

At bruge den såkaldte begrebsstafet er en anden relevant mulighed. Fordelen ved at bruge en begrebsstafet er, at eleverne får bevæget sig samtidig med, at underviseren får viden om, hvad eleverne ved om emnet i forvejen. Plancherne kan også bruges til at synliggøre elevernes progression, hvis man vælger at gentage øvelsen i slutningen af forløbet.

VIDSTE DU AT...

... vi fra positiv psykologi og 'Appreciative Inquiry' ved, at mennesker trives bedst i et felt af anerkendelse. De metoder vi præsenterer her kan være en vej ind til en praksis, der tager udgangspunkt i et ressourceorienteret syn på eleverne.

At planlægge helhedsorienteret undervisning

Nedenstående model kan inspirere til, hvordan man kan planlægge en differentieret helhedsorienteret undervisning. Modellen indeholder nogle punkter, man som team og underviser kan overveje. Den kan også fungere som en hu-

skeliste, der giver nogle punkter til, hvad der kan justeres på, når der skal være en passende variation i løbet af et undervisningsforløb.

Tid	Indhold	Metode	Organisering	Materialer

Den første faktor i ovenstående model, som skal overvejes er **tid**. Hvordan bruger du tiden til at opnå mål og delmål i de undervisningsaktiviteter, der er planlagt. Nogle elever har brug for mere tid end andre til at nå frem til de samme mål. Derfor er det oplagt at tage højde for det allerede i planlægningsfasen, så de elever, der har brug for ekstra udfordringer, kan få det, og de elever, der har brug for mere tid og støtte, kan få det (differentiering).

Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) peger på, hvor vigtigt det er at formidle undervisningens **indhold**, så det er tilpasset den konkrete elevgruppe. Det kan fx være, at underviseren har formuleret opgaver på skrift til eleverne, og samtidig har lavet en lille instruktionsfilm, hvor eleverne kan vende tilbage og høre spørgsmål og opgaveformuleringer igen. Denne tilgang tager højde for, at eleverne lærer forskelligt og har forskellige læringsstile.

Det kan også med fordel overvejes hvilke **metoder**, der bedst engagerer eleverne og tager højde for, hvilke forudsætninger eller viden de har om det tema eller projekt, der er valgt.

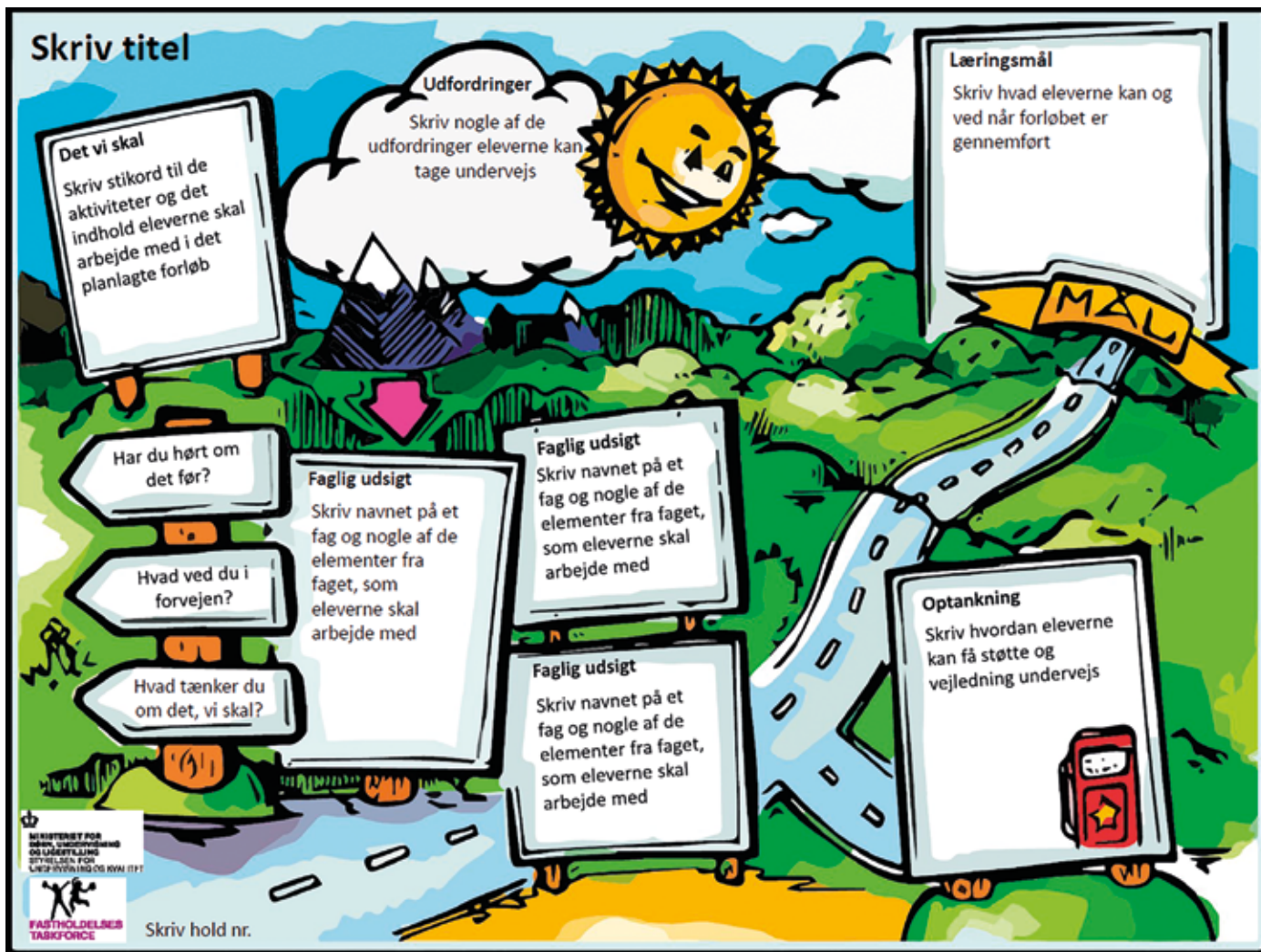
Tilsvarende ligger der en afgørende værdi i, at der vælges **materialer**, der har pædagogisk værdi og sammenhæng

med praksis. Når der fx arbejdes med procentregning, så kan der inddrages materialer fra en virksomhed. Det kan være i forbindelse med varekøb og fortjeneste, eller indekstal på husleje og forbrug.

Endelig er der **organisering** af undervisningen. Hvordan skal eleverne arbejde sammen? Hvor skal undervisningen foregå? Hvordan kan eleverne komme til at bruge deres styrker til at hjælpe hinanden med læringen? Er det bedst alene, i par eller lidt større grupper, som underviseren har sammensat, så alle elever bliver udfordrede?

Når målene for aktiviteten er tydelige for eleven, er det lettere for den enkelte at yde en indsats for at nå dem. For at støtte eleven betyder det meget, at eleven får feedback på indsatsen, input til gode måder at lære om emnet på, og at underviser sammen med eleven finder frem til, hvad næste skridt kan være. Underviserne kan indarbejde disse korte feedbacksamtaler som en løbende del af undervisningen og derved også få mere viden om elevens styrker og udfordringer.

Nedenstående tegning viser, hvordan de forskellige læringsmål i et forløb kan formidles til eleverne.

Tegning til formidling af forskellige læringsmål i et forløb. Tegningen kan downloades i en pdf-version, der kan redigeres i, så den passer til aktuelle mål på www.fahot.dk/materialer under "Den røde tråd".

Tegningen kan bruges som plakat, der hænges op i klasselokalet, når teamet har planlagt det helhedsorienterede forløb, som eleverne skal igennem.

Plakaten kan være med til at gøre det tydeligt for eleverne, hvad det samlede mål for forløbet er samtidig med, at der tages højde for deres forskellige forudsætninger.

Man kan med fordel supplere brugen af plakaten med at følge op på den enkelte elevs læringsmål fx gennem en logbog, hvor eleven selv kan krydse de læringsmål af, som den enkelte har opnået.

VIDSTE DU AT...

... når elevernes præsenteres for den helhed eller det slutprodukt, som undervisningen skal føre frem til, kan det give en tydeligere mening for eleven, hvad der er formålet med den enkelte læringsaktivitet.

Tværfagligt teamsamarbejde

En gruppe undervisere med en fælles undervisningsopgave arbejder med den pædagogisk didaktiske tilrettelæggelse af undervisningen på den ene side, og på den anden side med gruppens egen læring.

Et team er et professionelt læringsfællesskab, som skal forsøge at udnytte teamets forskellige faglige og personlige kompetencer, så læreprocesserne tilrettelægges og gennemføres på et så stærkt grundlag som muligt.

Det er vores erfaring, at samarbejdsevne og –lyst vokser undervejs, som samarbejdet skrider frem.

En væsentlig hjælp til denne udvikling er at etablere en systematik omkring, hvordan den samlede undervisningsopgave skal tilrettelægges. Det betyder desuden, at undervisningen bliver mere overkommelig for den enkelte, da det komplekse håndteres i fælleskab.

I begyndelsen er det nødvendigt at have mere tid til fælles planlægning, end et almindeligt teammøde giver mulighed

for. Det er derfor vigtigt, at den fælles tid til forberedelse skemalægges, så alle i teamet har mulighed for at deltage.

De faglige mål for eleverne relaterer sig til forløbets kompetencemål, (videns- og færdighedsmål). Gevinsten ved den helhedsorienterede planlægning er, at underviserne opnår kendskab til hinandens faglige mål, hvilket har en afsmittende effekt på elevernes meningsdannelse. Derudover giver det mulighed for at nå hurtigere frem til fælles mål på tværs af fag.

Den fælles drøftelse af didaktik er ofte berigende for den enkelte underviser i forhold til udvikling af egen praksis. Hvis der er mulighed for også at overvære hinandens undervisning eller at tilrettelægge undervisningen, så der er to undervisere til stede, vil det give en værdifuld dimension til teamets refleksion over deres praksis. Det åbner samtidig op for muligheden for løbende at arbejde med en struktureret form for kollegial sparring.

Rammer for helhedsorienteret samarbejde i teams

Rammerne for samarbejdet i teams er vigtige for, at den helhedsorienterede undervisning kan planlægges og gennemføres med succes. Det er nødvendigt, at den pædagogiske ledelse og underviserne arbejder sammen om at skabe disse rammer, og at de sammen definerer indholdet for samarbejdet.

På den måde kan der skabes et fælles fodslag omkring spørgsmål som:

- Hvorfor planlægningen foregår i teams?
- Hvilket indhold der med fordel kan udarbejdes i dette læringsfællesskab?

Erfaringerne fra FastholdelsesTaskforcens samarbejdsskoler viser, at når den pædagogiske leder skaber rammerne, definerer indholdet i teamsamarbejdet og løbende involverer sig i møderne, så lykkes det at udvikle samarbejdet på en frugtbar måde. Fordelene ved den fælles indsats fremstår tydeligt for både ledelse og undervisere gennem de helhedsorienterede forløb, der gavner eleverne og deres læringsmiljø. At nå frem til det mål forudsætter en prioritering af både lederens og underviserens tid især i startfasen. Der bør altid være klare og afstemte rammer for indhold, roller og tid.

EKSEMPLER TIL AT SÆTTE RAMMERNE FOR HELHEDSORIENTERET UNDERVISNING

Fællesmøde

Kort fælles intro for alle undervisere i teamet til det arbejde, der skal i gang. Den pædagogisk ansvarlige leder formidler tydeligt målet for arbejdet, og hvordan man vil støtte op om udviklingen af den nye praksis.

Møder mellem team og leder

Derefter afholdes møder mellem hvert team og deres pædagogiske leder. Her opstilles konkrete mål, der skal varetages i den helhedsorienterede undervisning og afstemmer indhold og rammer for samarbejdet om den konkrete undervisningsopgave. Teamets ideer til processen bliver hørt og medtænkt.

Fælles tid til forberedelse

Der aftales fælles tid til forberedelse, og team og leder laver en foreløbig disposition for arbejdet. På den led skabes der rum til, at alle parter kan forberede sig, så der skabes fremdrift og et fælles perspektiv. Et fokus på det lærende aspekt for deltagerne i samarbejdet er nyttigt i den første fase.

Lederens rolle

På de konkrete planlægningsmøder kan den pædagogiske leder med fordel påtage sig rollen, som den der sørger for at vægte de konkrete tiltag, så de bliver afstemt med skolens fælles pædagogisk-didaktiske grundlag. Det er også lederen, der løbende tager stilling til teamets ønsker om ressourcer, når det helhedsorienterede forløb skal gennemføres og evalueres fx i relation til elevernes progression.

Den tætte ledelse i planlægningsfasen giver den pædagogiske leder en naturlig adgang til efterfølgende at observere undervisningen og stille nysgerrige spørgsmål, der kan få underviserne til at reflektere over effekten af de nye tiltag. Vi har set, hvordan der på den baggrund kan opstå værdifulde sparringsfællesskaber mellem de professionelle.

Effekterne af denne måde at tilrettelægge helhedsorienterede forløb er fx at:

- den pædagogiske leder får større indsigt i elevernes adfærd og deres faglige progression. Der kan på den baggrund ske en hurtigere understøttende indsats overfor underviseren
- der opnås opmærksomhed og føling med undervisernes måde at håndtere de nye opgaver

- underviserne oplever, at ledelse og medarbejdere står sammen om at finde gode veje i de nye tiltag
- der bliver skabt en oplagt mulighed for, at lederen kan anerkende underviserne for deres undervisning og eleverne for deres engagement

Efter den første periode kan teamene arbejde selvstændigt, og den pædagogiske leders involvering kan nedjusteres efter behov.

Eksempler fra praksis

Undervisernes bevidsthed og kompetence til fx at lave opgaver, til at finde egnet undervisningsmateriale og tilrettelægge undervisningen i forhold til elevernes standpunkt, har afgørende betydning for, om eleverne trives på uddannelsen, om de bevarer motivationen og i sidste ende fuldfører deres uddannelse.

I dette afsnit beskriver fem af de skoler, der deltog i forløbet med Helhedsorienteret undervisning, de metoder, de har afprøvet.

Helhedsorienteret undervisning på malerafdelingen

Hos EUC Sjælland har de gennemført et kort helhedsorienteret projekt, der integrerer grundfagene matematik og dansk med faget malerlære. Forløbet blev planlagt og gennemført i et samarbejde mellem malerfagslærer Christina Andersen og matematiklærer Kirsten Ørting, da skolen i 2014 samarbejdede med FastholdelsesTaskforce.

Christina Andersen fortæller, at de på grundforløbet for malere på EUC Sjælland gennemførte det helhedsorienterede undervisningsforløb på fire dage i december 2014. Formålet med forløbet var at vise eleverne, hvor vigtigt det er at kunne mestre visse regningsarter i malerfaget og samtidig give dem en positiv oplevelse af, hvordan det er at arbejde som maler.

Projektet bestod i, at eleverne skulle lave modeller til gavlmalerier, der kunne udføres på en udvalgt gavl i lokalområdet. Den sidste dag blev der afholdt fernisering, hvor motiverne blev udstillet og bedømt af en dommerkomité. Det lokale boligselskab var med til udvælgelsen, og der var mulighed for, at det bedste forslag kunne blive udført i virkeligheden.

Projektets forløb og indhold

Forløbet startede med, at eleverne skulle optegne en model af en udvalgt husgavl i lokalområdet. Modellen skulle være optegnet efter de rigtige målestoksforhold, hvilket krævede at eleverne kunne mestre relevante regningsarter.

Herefter skulle eleverne overveje, hvilken type motiv, der var passende til målgruppen i lokalområdet. På den måde blev der også inddraget et danskfagligt element i forløbet.

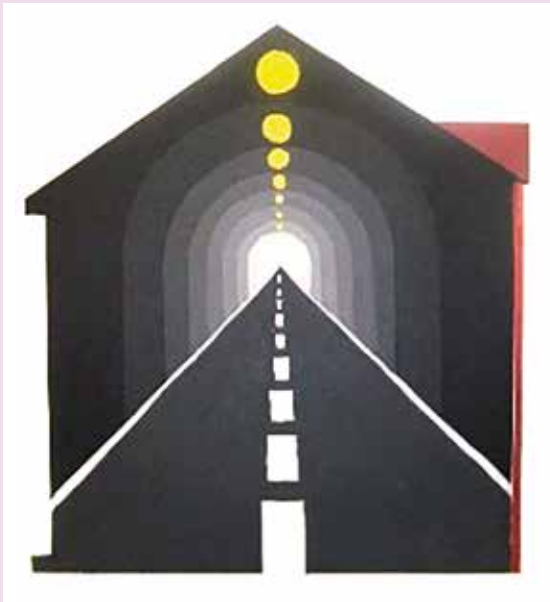
Malerfaget blev inddraget ved, at eleverne fik input til, hvordan de kunne arbejde med æstetiske elementer som stil, form og farve både gennem historiske og mere moderne løsninger i malerfaget.

Da eleverne havde besluttet sig for deres motiv, skulle de beregne dimensioner og materialeforbrug til deres maleri. Denne øvelse krævede, at eleverne igen skulle gøre brug af matematiske færdigheder.

Erfaringer

Det var tydeligt, at nogle af de elever, der var fagligt svage i matematik blev løftet i kraft af det tværfaglige og praksisnære element i projektet. Fx var der en elev, der vidste, at han var ret svag i matematik, men som alligevel valgte at male et motiv, der krævede nogle (for ham) svære matematiske beregninger.

På den måde nåede skolen målene om at gøre det tydeligt for eleverne, hvordan de kan bruge deres viden om matematik og dansk i malerfaget. Samtidig var det tydeligt, at det styrkede elevernes motivation at arbejde med en opgave, der lå tæt på virkeligheden.

I forbindelse med et helhedsorienteret projekt, der integrerede grundfagene matematik og dansk med faget malerlære, skulle eleverne på EUC Sjælland lave modeller til gavlmalerier. For at få det rigtige perspektiv krævede det en del matematiske beregninger. (Foto: Christina Andersen, EUC Sjælland)

Fag og læring i forløbet

I malerfaget lærte eleverne bl.a. at blande farver, og de fik kendskab til blandingsmæssige egenskaber. De lærte at bruge æstetiske elementer på en kreativ måde.

I matematik lærte eleverne om relevante regningsarter i forbindelse med arealberegning, materialeberegning og opmåling.

I dansk brugte eleverne deres viden om målgrupper til at udvælge et passende motiv.

DET SAGDE ELEVER OG UNDERVISERE OM FORLØBET:

”Hvornår skal vi lave sådan et projekt igen?”
elev på EUC Sjælland

”Projektet gav mig mere tid til den enkelte elev. Jeg oplevede, at eleverne fik et større ejerskab til opgaven,” underviser på EUC Sjælland

”Det var dejligt at opleve elevernes høje motivationsfaktor,” underviser på EUC Sjælland

Fernisering

Forløbet blev afsluttet med en fernisering, hvor et eksternt bedømmelsesudvalg udpegede den bedste udsmykning.

En elev fra EUC Sjælland gør klar til en fernisering, der var afslutningen på et helhedsorienteret projekt. (Foto: Christina Andersen, EUC Sjælland)

Konkurrenceelementet var også med til at gøre eleverne særligt motiverede, og de gjorde sig umage med at lave et flot produkt. Samtidig opstod der solidaritet på holdet, så

de elever, der havde svært ved at blive færdige til tiden, fik hjælp af de andre.

DOMMERKOMITÉEN TIL FERNISERINGEN SAGDE BLANDT ANDET:

”Det var et spændende samarbejde,” det lokale boligselskab

”Hvor er det fantastisk, det eleverne har lavet. Jeg vil kæmpe for at det bliver ført ud i virkeligheden,” bestyrelsen fra det lokale boligselskab

”Det er en ære og et privilegie at få lov til at være meddommer, når unge kreative menneskers håndværk skal bedømmes,” pædagogisk konsulent på EUC Sjælland

Uddannelsesmesse om ”Mad og oplevelser”

På Kold College i Odense har de i 2015 gennemført en helhedsorienteret indsats på grundforløb 1. Projektet blev gennemført af fire teams af undervisere.

Uddannelsesleder Michael Edsen-Johansen forklarer, at de på Kold College blandt andet har arbejdet med Helhedsorienteret undervisning gennem en case. Casen afsluttede grundforløb 1 på fagretningen ”Mad og oplevelser”. Forløbet blev gennemført på tværs af fire hold, og idéen var at samle al den viden og mindre delelementer, som eleverne havde lært gennem grundforløb 1 til ét samlet produkt.

Michael forklarer, at de gennem det helhedsorienterede forløb ønskede at vise eleverne, hvorfor det er vigtigt at mestre både de almenfaglige og de fagfaglige kompetencer inden for levnedsmiddelbranchen. Derfor valgte underviserteamet

I forbindelse med en helhedsorienteret indsats på grundforløb 1 skulle eleverne på Kold College planlægge og afholde en uddannelsesmesse. Ideen var at give indsigt i, hvorfor det er vigtigt at mestre både almenfaglige- og fagfaglige kompetencer. (Foto: Michael Edsen-Johansen, Kold College)

en case, hvor eleverne skulle planlægge og afholde en uddannelsesmesse.

Forløb og indhold

Uddannelsesmessen blev afholdt for en målgruppe af folkeskolelever i 7. og 8. Klasse, deres vejledere, forældre og virksomheder. Formålet med dette helhedsorienterede forløb var, at eleverne skulle formidle og selv reflektere over, hvordan forskellige fag på forløbet har en naturlig sammenhæng med det erhverv, de er på vej ind i.

Samtidig var casen tilrettelagt, så eleverne kunne se, hvorfor danskfaget fx er vigtigt, hvis man gerne vil formidle til andre. Endelig var der også et afklarende element i forhold til valg af hovedforløb, da det gennem arbejdet med casen blev mere tydeligt for eleverne, hvad det enkelte erhverv indeholder.

Tidsmæssigt forløb det over en periode på tre uger. Det startede med, at eleverne fik præsenteret en case. Casen var udformet som en historie, hvor der optræder tre elever, der ikke er helt afklarede omkring, hvilken fagretning de vil specialisere sig i. De er dog alle tre sikre på, at de vil have en levnedsmiddeluddannelse. Derfor vil de afholde en uddannelsesmesse, så de selv lærer mere om de enkelte erhverv inden for levnedsmiddelbranchen og samtidig hjælper andre, der er i tvivl om valg af uddannelse.

Eleverne valgte grupper ud fra deres uddannelsesønsker og fik herefter en række arbejdsopgaver.

De skulle bl.a. klargøre messestande, udarbejde en messeavis og planlægge aktiviteter, som kunne inddrage de besøgende.

*”Didaktisk havde vi tilrettelagt forløbet sådan, at eleverne arbejdede så selvstændigt som overhovedet muligt,”
fortæller Michael Edsen-Johansen, uddannelsesleder på Kold College.*

Underviserne havde en vejledende rolle, hvor de sparrede i det omfang, der var behov for det, men kun i forhold til mindre afklarende spørgsmål. Eleverne fik fx sat rammer for, hvad en messeavis skal indeholde: en forside, en indholdsfortegnelse, eller at et personalemøde normalt afholdes med en dagsorden, en ordstyrer osv.

Det var en pointe for os, at eleverne skulle have tid til at komme i tanker om, hvad de havde lært i løbet af grundforløb 1 og bringe de forskellige faglige elementer i spil gennem løsningen af opgaven. Derfor skulle underviserne ”smide tøjlerne” og lade eleverne selv tage ansvar. Både elever og undervisere klarede dette helhedsorienterede forløb over al forventning.

Erfaringer

Efterfølgende gav eleverne en meget positiv evaluering af forløbet. Nogle undervisere havde været bekymrede for, om eleverne kunne klare den store selvstændighed, forløbet krævede af dem. Men eleverne gav udtryk for, at det havde været fint.

Planlægningen af uddannelsesmessen som et helhedsorienteret forløb gjorde det mere meningsfuldt for eleverne, hvad de havde lært på grundforløb 1. Der var samtidig en stor gruppe af elever, der valgte at fortsætte på grundforløb 2, hvilket tyder på, at de også var blevet mere afklarede i forhold til valg af uddannelse.

”Forløbet var en succes. Da underviserne hørte, hvor positivt eleverne evaluerede forløbet, synes de ikke, der skulle ændres i det til næste år. Så vi planlægger at gennemføre et lignende helhedsorienteret forløb på det næste grundforløb 1, der starter på skolen,” udtaler Michael Edsen-Johansen, uddannelsesleder på Kold College.

Eleverne på Kold College formidlede deres viden om, hvordan det er at arbejde indenfor levnedsmiddelbranchen på plancher. (Foto: Michael Edsen-Johansen, Kold College)

Helhedsorienteret projekt på merkantilt grundforløb

Selandia i Slagelse har i efteråret 2015 gennemført et helhedsorienteret projekt på det merkantile grundforløb. Underviser på Selandias merkantile afdeling, Pernille Munthe Dahl, fortæller, at formålet med forløbet var at give eleverne et indtryk af den merkantile tilgang samtidig med, at skolen ønskede at gøre undervisningen så helhedsorienteret og tæt på virkeligheden som overhovedet muligt.

Med udgangspunkt i to store nationale supermarkedskæder, Kvickly og Bilka, lavede skolen derfor et samarbejde, hvor eleverne dels var på skolen og dels i de to butikker.

Projektets forløb og indhold

Det helhedsorienterede forløb startede med, at eleverne delte sig op i grupper, og underviserne fandt så tilsvarende afdelinger i Bilka, som eleverne kunne samarbejde med.

Elevgruppernes opgave var nu at lave en shop-i-shop i deres respektive afdeling og fokusere på enkelte varer eller grupper af varer og se på, hvor der eventuelt kunne optimeres.

En gruppe elever havde arbejdet med sportstøj og udstyr og valgte derfor at lave en fodboldshop. En anden gruppe havde valgt tekstil og lagde mærke til, hvor stort behov der var for at lægge en indsats på tøj for børn i alderen 10-14 år.

Perioderne i virksomhederne var delt i to, som hver varede en uge. Eleverne fik lov at arbejde i den afdeling, hvor de skulle lave deres shop, så de havde en chance for at få et indtryk af deres produkter.

Hjemme på skolen arbejdede eleverne videre med det rent teoretiske og lavede tegninger og målplaner for deres shop.

Eleverne på Selandia øvede sig i at bygge stande undervejs i det helhedsorienterede forløb, hvor eleverne havde til opgave at lave shop-i-shop i forskellige afdelinger i Kvickly og Bilka. (Foto Pernille Munthe Dahl, Selandia)

Pædagogisk lagde underviserne især vægt på samspillet mellem virksomhed og elev, men også på samarbejdet mellem eleverne.

Fag der indgik i projektet

Erhvervsøkonomi

Eleverne skulle udarbejde et budget for deres markedsføring og en event i forbindelse med deres åbningsdag.

Erhvervsfag

Eleverne skulle lave vagtplaner og personalepolitik for deres shop. De har arbejdet en del med den multinationale arbejdsplads, så det skulle også med i projektet.

Afsætning

Der blev arbejdet med markedsføring og salg & service. Eleverne skulle beskrive deres virksomhedsidé og mål for deres shop.

Dansk

Analyse af reklame og skriftligt arbejde. Eleverne skulle også præsentere deres shop mundtligt.

Hele projektet blev afsluttet med, at de enkelte grupper fysisk byggede deres små shops op i skolens butiklokaler.

Varer blev venligst udlånt af Bilka, så de kunne være så tæt på virkeligheden som muligt.

Bedømmelse og afslutning

Selandia fik et par dommere fra erhvervslivet til at komme og bedømme standene efter kriterier, som underviserne havde opstillet. Hele "butikscetret" med de små shops blev åbnet, da skolens uddannelseschef klippede snoren og bød velkommen til elever, forældre og erhvervsliv. Der blev serveret kaffe og kage og forældrene fik mulighed for at se de unges arbejde og kunne samtidig få en snak med underviserne.

Skolen har fået mange roser for afslutningen af projektet. Pludselig kunne eleverne se helheden og sammenhæng med den teori de havde fået i klasselokalet og kæde den sammen med det, de havde mødt ude i virksomhederne.

DET SAGDE ELEVER OG UNDERVISERE OM FORLØBET:

"Det var sjovt at bygge standen op til sidst og blive bedømt af eksterne dommere," elev på Selandia

"Tiden i Bilka gav mig et fritidsjob," elev på Selandia

"Det var lidt svært at komme i gang, fordi vi ikke vidste så meget endnu," elev på Selandia

"Vi kommer til at lave lignende forløb fremover, dog skal vi arbejde mere med, hvad eleverne har med sig fra folkeskolen. Vi har oplevet, at overgangen til en ungdomsuddannelse og "ansvar for egen læring" er for stor for de helt unge elever. Vi vil arbejde med at bryde emnerne op og gøre projekterne mere som emnebaserede helheder," Pernille Munthe Dahl, underviser på Selandia

Helhedsorienteret storyline

SOSU Fyn tog udgangspunkt i en storyline i deres helhedsorienterede undervisning på grundforløb 1. En storyline er en fremadskridende historie, hvor der sker forskellige ting for hovedpersonen undervejs, der har betydning for det eleverne skal lære.

Inge Hass Norlyk, der underviser i dansk på Social- og Sundhedsskolen i Odense fortæller, at de har arbejdet med en storyline, der knytter sig til hver af de fire temaperioder i uddannelsen.

Storylinen binder på den måde erhvervsfagene og danskfaget sammen, og skaber en sammenhængende helhed for eleverne på tværs af fag.

I storylinen optræder Mona, som ønsker at uddanne sig inden for social- og sundhedssektoren. Mona er gift, har børn og møder de samme udfordringer i sin dagligdag og sit uddannelses- og arbejdsliv, som alle andre mennesker.

Storyline danner en rød tråd i undervisningen

I casen arbejder eleverne helhedsorienteret med erhvervsfagernes og danskfagets mål og kompetencer ud fra de udfordringer Mona møder. Målstyret undervisning er omdrejningspunktet.

Hvert modul starter med at gøre klart, hvilke læringsmål der er relevante fra erhvervsfag og danskfaget, som eleven skal nå og hvordan. Læringsmålene er elevrettede, og der bliver givet feedback og feedforward i løbet af undervisningen.

"I erhvervsfag og dansk har vi arbejdet med præsentation i forbindelse med praktik," forklarer Inge Hass Norlyk, underviser på SOSU Fyn.

Fag og læring i forløbet

Eleverne arbejdede med faglige og personlige kompetencer i erhvervsfag. Kompetencerne bruger eleverne til at skrive en præsentation af sig selv, når de skal undervises i en virksomhed.

Læringsmålene i erhvervsfag var:

1. Du skal vide noget om betydningen af dine kompetencer i arbejdet med mennesker

2. Du får viden om dine faglige og personlige kompetencer
3. Du kan vurdere, hvad dine egne faglige og personlige kompetencer er
4. Du har viden om, hvad du kan bruge dine kompetencer til i en faglig sammenhæng
5. Du kan præsentere dine kompetencer for andre både skriftligt og mundtligt

Der blev arbejdet med de faglige og de personlige kompetencer med udgangspunkt i casen om Mona. Eleverne blev præsenteret for relevant teori, og de fik til opgave at arbejde sammen i forskellige samarbejdsformer. Derefter skulle de skrive selve præsentationerne.

I dansk arbejdede eleverne videre med præsentationerne med opmærksomhed på læringsmål som sprog og kommunikation.

Et eksempel på to af læringsmålene fra forløbet:

1. Du skal kende og kunne anvende en kommunikationsmodel
2. Du kan anvende et relevant layout og billede til ansøgning og CV

Eleverne arbejdede i grupper og gav hinanden feedback, feedup og feedforward ud fra et skema til formålet og ud fra læringsmålene.

Erfaringer fra forløbet

En af underviserne fortalte bagefter, at arbejdet med læringsmål i en helhedsorienteret undervisning havde betydet, at hans undervisning var blevet mere målstyret med retning og et tydeligt sigte.

Eleverne arbejdede engageret i timerne og fik i deres fremlæggelser gjort det tydeligt, at de havde tilegnet sig målene fra de enkelte fag.

Fremadrettet

På SOSU Fyn vil de fortsat arbejde med storyline på grundforløb 1. del, og er i gang med at introducere metoden til grundforløb 2. del.

”Vi oplever, at arbejdet med læringsmål i en helhedsorienteret undervisning skaber bedre læring og mere motivation hos eleverne, fordi de kan se sammenhængen og oplever helheden,” siger Inge Hass Norlyk, underviser på SOSU Fyn.

Et opmærksomhedspunkt er dog, at eleverne giver udtryk for, at det kan være svært at finde ud af, hvad der skal ske i de enkelte timer, og hvornår de skal bruge de forskellige

metoder. Det betyder, at der skal være stor tydelighed fra underviserne om målene og en anvisning på en vej ind i opgaven.

Helhedsorienteret undervisning og samarbejde i teams

Underviserne på det merkantile grundforløb på Knord arbejder med teamsamarbejde, kollegial sparring og undervisning ud fra helhedsorienterede principper. I samarbejdet med FastholdelsesTaskforce har skolen særligt arbejdet helhedsorienteret med en klasse, der har fungeret som en slags forsøgsklasse. Et team på seks undervisere har undervist klassen ud fra helhedsorienterede principper både på grundforløb 1. del og 2. del.

Teamet startede med at splitte alle læringsmål op på tværs af fag og fordele målene imellem sig. Målene blev blandt andet fordelt på helhedsorienterede temaforløb. Der er blevet arbejdet med fire forskellige temaer undervejs, og i den fagfaglige undervisning var der tæt kommunikation i teamet om hvilke læringsmål, der skulle arbejdes med.

"Jeg havde forventet, at den helhedsorienterede proces ville starte med at tage udgangspunkt i den fagfaglige tænkning og så bevæge sig over i det helhedsorienterede, men sådan har det ikke været. Vi har taget udgangspunkt i det meningsskabende og så bevæget os derfra over i det fagfaglige," forklarer Michael Bjerg Norup, uddannelsesleder på Knord.

Et af de helhedsorienterede forløb Knord har arbejdet med er Hillerød som handelsby.

"Vi var tre lærere, der underviste på forløbet, og vi delte vores erfaringer dagligt. Vi havde desuden en SPS-underviser⁶, der sad med i alle timer, som kunne sørge for, at der var en gennemgående sammenhæng i løbet af dagen. Hvis en kollega for eksempel havde sagt, at han eller hun ville sige noget om et emne, så kunne sps-underviseren minde om det. Eleverne var meget glade for forløbet. Vi sluttede af med et SIMU-projekt. Det vil sige, at vi simulerede, at vi opbyggede en forretning," udtaler en underviser på Knord.

6 En SPS-underviser er en underviser der yder specialpædagogisk støtte til elever med en fysisk eller psykisk funktionsnedsættelse. I eksemplet har der været en eller flere elever i klassen, der var berettiget til denne støtte.

	Uger	33,34	35,36,37	39,40,41	43,44,45	48,49,50,1	
		Erhvervsintra produktion	Salg i det moderne samfund	Produktets rejse	Hillerød som Håndelsby	Succes på arbejdsplads en	Jobsøgning (3 dage)
Faglig kommunikation (EF3)	1 Forstå og anvende faglige udtryk og sprogformer	X					
	2 Analysere, beskrive og kommunikere faglige sprogformer			X			
	3 Søge og anvende relevante information			X			
	4 Vælge kommunikat ionsformer og sprogformer				X		
	5 (Niv2) Vurdere forskellige samarbejds former					X	
	6 (Niv2) Analysere forskellige kommunikat ionsformer		X				

Matrix anvendt på Knord til planlægning af helhedsorienterede undervisningsforløb.

Klassen har klaret sig godt både fagligt og socialt, og det er både ledelsens og underviserteamets vurdering, at det særligt har været det tætte teamsamarbejde og det helhedsorienterede forløb, der har givet et godt resultat.

"Det handler blandt andet om, at undervisningen og indholdet giver mening for eleverne, når de oplever, at lærerne taler sammen om undervisningens tilrettelæggelse og fremstår som et team. Så hænger det hele sammen, og det skaber også trykthed og gode relationer," udtaler en underviser på Knord.

Kollegial sparring

Kollegial sparring har været et element, der har haft stor betydning for, at skolen er kommet godt i mål med det helhedsorienterede forløb.

"Det, at vi har været inde og observere undervisning hos hinanden, har givet os noget helt uvurderligt. Både i forhold til relationen mellem leder og underviser og i relationen mellem underviserne. Det piller ved noget helt grundlæggende, at man tør sidde i et stort forum og modtage evaluering på sin undervisning," siger en underviser på Knord.

Fremadrettet

Uddannelsesleder Michael Bjerg Norup fortæller, at det er vigtigt, at ledelsen bliver ved med at holde fast i, at der skal være fokus på det helhedsorienterede og den helhedsorienterede tankegang. Der skal skabes rum til den fælles tilrettelæggelse og forberedelse, hvor det fortsat er muligt at observere og give sparring på hinandens undervisning.

"Det helhedsorienterede er en tænkning, der skal gå hele vejen op gennem systemet, og det tager tid at lære, men gavner elevens motivation og læring," understreger uddannelsesleder Michael Bjerg Norup på Knord.

Evalueringen

FastholdelsesTaskforcens indsats om Helhedsorienteret undervisning er blevet evalueret.

Formålet med evalueringen er at:

- afdække om FastholdelsesTaskforcens indsatser styrker elevmålgruppens fastholdelse og dermed når sit mål
- afdække om, og hvordan, de forskellige værktøjer og indsatser bidrager til effekten af fastholdelse.
- bidrage med viden løbende, der kan understøtte aktiviteter på samarbejdsskolerne.

Det er Rambøll Management Consulting og Nationalt Center for Kompetenceudvikling (NCK) ved Aarhus Universitet, der har evalueret indsatsen. NCK har haft det overordnede ansvar for evalueringen.

Evalueringen af Helhedsorienteret undervisning er gennemført som en kvantitativ effektanalyse i 2016 og som en kvalitativ virkningsevaluering fra 2014-2016. Virkningsevalueringen er baseret på observationer, interviews og selvevalueringer på otte skoler og på logbogsdata om implementeringsprocessen.

Helhedsorienteret undervisning styrker fastholdelsen

Værktøjet Helhedsorienteret undervisning har betydet et lavere frafald af elever på de skoler, der har deltaget. Det gælder både for FastholdelsesTaskforcens specifikke målgruppe (socialt udsatte unge, unge fra uddannelsesfremmede miljøer, unge fra etniske minoriteter) og for erhvervsskolernes øvrige elever.

Evalueringen viser specifikt, at den enkelte elevs sandsynlighed for at holde fast i sin uddannelse er signifikant større på de hold, hvor underviserne har deltaget i det forløb og den kompetenceudvikling, som har været en del af indsatsen Helhedsorienteret undervisning.

I undervisningsrummet

De centrale elementer fra kompetenceforløbet om Helhedsorienteret undervisning er blevet en integreret del af undervisernes pædagogiske praksis blandt de, der har deltaget. Underviserne er mere bevidste om, hvad de gør i deres undervisning og har udviklet nye undervisningsformer, eller videreudviklet kendte former for undervisning, som tilsammen skaber sammenhæng i undervisningen. Derudover arbejder de i højere grad sammen i undervisningsteams.

Der er stor variation på skolerne og mellem skolerne med hensyn til, hvilke elementer af den helhedsorienterede undervisning, underviserne implementerer. Men fælles gælder

det, at underviserne arbejder med almenfaglighed som en del af den samlede fagfaglighed.

Underviserne arbejder med at sikre helheden i undervisningen gennem forskellige pædagogiske former, som i varierende grad bruges på skolerne. Der arbejdes i temaer, hvor forskellige fag belyser forskellige dele af temaet, fx sundhed eller innovation. Der arbejdes med praktiske opgaver, hvor de forskellige fag bidrager til at udføre den konkrete opgave, som eleverne bliver stillet, fx planlægning af julemarked eller fremstilling af bryllupskage. Der arbejdes problemorienteret,

hvor det valgte problem gennemarbejdes ud fra forskellige fag, fx årsag til fattigdom. Der arbejdes projektorganiseret, hvor fagene indgår – nogle som hjælpe- eller redskabsfag – i realiseringen af projektet, fx om tvangsfjernelse af børn.

Eleverne er bevidste om det helhedsorienterede perspektiv i bred forstand. Det bliver mere synligt for eleverne, hvordan de kan bruge de almene fag, og undervisningens sammenhæng til et fremtidigt job bliver klarere for den enkelte. Eleverne er glade for sammenhængen, og de synes, de kan bruge det, de lærer.

ELEVCITAT

"I matematik lagde vi budget for en børnefødselsdag. Så kan man også bruge det i sin dagligdag. Vi havde også om økonomi, og i erhvervsfag handlede det så om at lave budgetter, når man flytter hjemmefra."

Opmærksomhedspunkter for skolerne

Hvis en skole planlægger at styrke den helhedsorienterede undervisning, peger erfaringerne på, at:

- ledernes opbakning til den helhedsorienterede undervisning skal udmøntes i konkrete handlinger. Jo mere aktivt lederne indgår i arbejdet med implementeringen, desto større ændring sker der i undervisernes praksis
- ledelsen med fordel kan deltage i undervisernes kompetenceudviklingsproces, så de får et fælles grundlag for viden
- ledelsen sikrer de organisatoriske rammer som tid, fokus og etablering af underviserteams, der kan samarbejde om at implementere Helhedsorienteret undervisning
- undervisernes kompetenceudvikling forankres på skolen, så de oplever, at den er relevant i deres praksis
- underviserne træner deres nye kompetencer som en del af deres konkrete undervisning, så de realiserer principperne i praksis
- såvel ledelse som undervisere holder kontinuerligt fokus på elementerne i indsatsen i form af løbende

-
- erfaringsopsamling og evaluering af progressionen
 - sammenhængen mellem elevernes realkompetencer og forudsætninger og undervisningens indhold gøres tydeligt
 - sammenhængen mellem uddannelsen og efterfølgende job gøres tydelig.
 - eleverne selv kan lære at sammenkoble fag

Muligheder

Evalueringen peger på, at det har flere fordele, når undervisernes pædagogisk-didaktiske kompetencer styrkes, som det har været tilfældet med forløbet gennem Helhedsorienteret undervisning. Det har værdi for kvaliteten af undervisningen, at den bliver mere sammenhængende. Det har værdi for eleverne, at de almene fag bliver mere meningsfulde, og at de kan se sammenhængen i uddannelsen. Det har værdi for underviserne, at de tilrettelægger og gennemfører undervisningen på tværs af fag.

Det har desuden en positiv betydning for kulturen på den enkelte skole, når skolen investerer i kollektive kompetenceløft, og når ledelsen samtidig lægger vægt på, at hele organisationen har et fælles ansvar for at få de nye indsatser til at gro.

Både undervisere og elever oplever Helhedsorienteret undervisning positivt og mener, at det har betydning for fastholdelsen.

Samtidig peger begge grupper på en række andre forhold, som er vigtige. Det er:

- elevens personlige mål
- det sociale miljø på skolen og i klassen
- undervisernes relationskompetence

I en fremadrettet strategi på området bør disse forhold tænkes sammen med det helhedsorienterede fokus i undervisningen.

Litteratur og henvisninger

DPU. *Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning.*

<http://edu.au.dk/forskning/danskclearinghouseforuddannelsesforskning/omclearinghouse/introduktion/>

FastholdelsesTaskforce (2016). *Motivationspædagogik – metoder til at motivere elever i undervisningen.* København: Undervisningsministeriet.

Hattie, John (2013). *Synlig læring – for lærere.* Del 3. København: Dafolo.

Hermansen, Mads, Løv, Ole & Petersen, Vibeke (2013). *Kommunikation og samarbejde – i professionelle relationer.* Kapitler: "Professionelle hjælpesamtaler" og "Intervision – kollegial supervision". København: Akademisk Forlag.

Knoop, Hans Henrik (2005). "Om kunsten at finde flow i en verden, der ofte forhindrer det", i: Knoop, Hans Henrik & Lyhne, Jørgen (red.). *Et nyt læringslandskab – Flow, intelligens og det gode læringsmiljø.* København: Dansk Psykologisk Forlag.

Moltke, Hanne V. & Graff, Heidi (2014). *Social kapital i organisationer.* København: Dansk Psykologisk Forlag.

Stensmo, Christer & Harder, Jimmy (2009). *Lederstil i klasseværelset – innovation og professionalitet.* Kapitler: 2, 12-15 og 17. København: Dafolo.

Undervisningsministeriet (2016). *Pædagogiske principper – Inspirationsmateriale til erhvervsskolerne.* København: Undervisningsministeriet.

Bidragydere til hæftet

Leverandør

Marianne Bruun Okholm er manager i Attractor (en del af Mannaz) med mange års erfaring indenfor uddannelsesområdet. Marianne Bruun Okholm har været projektleder af kompetenceforløbet om Helhedsorienteret undervisning, som danner afsæt for dette hæfte.

Evaluator

Rambøll Management Consulting (Rambøll) og Nationalt Center for Kompetenceudvikling (NCK) ved Aarhus Universitet har udarbejdet den gennemgående evaluering af indsatsen omkring Helhedsorienteret undervisning. Med afsæt i denne evaluering har Rambøll og NCK bidraget med perspektiveringen til dette hæfte.

Erhvervsskoler

Tak til følgende erhvervsskoler for at medvirke i praksiseksemplerne i hæftet:

- EUC Sjælland
- Kold College
- Selandia
- SOSU Fyn
- Knord

Undervisningsministeriet

Kristine Hecksher, Preben Holm og Svend Erik Sørensen er konsulenter i Fastholdelses Taskforcen i Undervisningsministeriet. De har alle bidraget med tekster og praksiseksempler.

Helhedsorienteret undervisning

– Inspiration til at planlægge og gennemføre
Helhedsorienteret undervisning

Metoderne i hæftet Helhedsorienteret undervisning støtter en undervisningsform, som skaber mening for eleverne. Den centrale tankegang i Helhedsorienteret undervisning er, at elever lærer bedst, når de kan se meningen med det, de skal lære.

I hæftet får du konkrete idéer til, hvordan du kan arbejde med følgende elementer i din egen undervisning og med dit team af kollegaer:

- at tilrettelægge en praksisnær og helhedsorienteret undervisning
- at tage udgangspunkt i den enkelte elevs realkompetencer
- at integrere erhvervsfag og grundfag med de uddannelsesspecifikke fag

Dette hæfte er baseret på FastholdelsesTaskforcens samarbejde med en række erhvervsskoler i perioden 2013- 2016.

FastholdelsesTaskforcens formål har været at styrke motivationen hos elever, der har svært ved at gennemføre en erhvervsuddannelse. Det sker ved at løfte kvaliteten af grundforløbet på erhvervsuddannelserne.